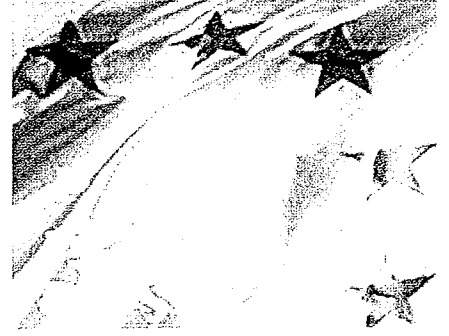
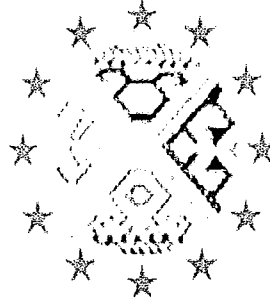
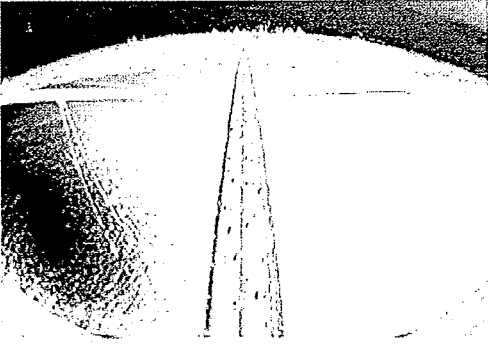

Erciyes Üniversitesi Yayınları No:165

I. ULUSLARARASI AVRUPALI TÜRKLER KONGRESİ “EĞİTİM VE KÜLTÜR”

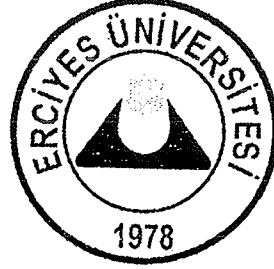
Ist INTERNATIONAL CONGRESS OF EUROPEAN TURKS
“EDUCATION AND CULTURE”

EDİTÖRLER

Yrd. Doç. Dr. İsmail AYDOĞAN

Dr. A. Faruk YAYLACI

CİLT - I

Erciyes Üniversitesi Yayınları No:165

**I. ULUSLARARASI EĞİTİM VE
KÜLTÜR BAĞLAMINDA
AVRUPALI TÜRKLER KONGRESİ**

**Ist International Congress Of
European Turks In The Context
Of Education And Culture**

Editörler

Yrd. Doç. Dr. İsmail AYDOĞAN

Dr. A. Faruk YAYLACI

CİLT - I

22-23 Şubat/February 2008

BELGIUM

İÇİNDEKİLER

<i>Kongre Düzenleme Kurulu</i>	7
<i>Önsöz</i>	9
<i>Açılış Konuşmaları</i>	
• Dr. A. Faruk YAYLACI	11
<i>Kongre Düzenleme Kurulu Başkanı</i>	
• Tolga YAĞIZATLI	13
<i>T.C. Brüksel Büyükelçiliği Eğitim Müşaviri</i>	
• Fuat TANLAY	16
<i>Türkiye Cumhuriyeti Brüksel Büyükelçisi</i>	
• Prof. Dr.Faik BİLGİLİ	18
<i>Erciyes Üniversitesi Temsilcisi</i>	

KONGRE BİLDİRİLERİ

Oğuz ADANIR	48
<i>Simgesel Değiş Tokuş Perspektifinden Modern Toplum-Göçmen Kitle İlişkileri</i>	
Mehmet Zeki AYDIN, Müşerref YARDIM	58
<i>Belçika'da İslamofobi</i>	
Şengül HABLEMITOĞLU	72
<i>Hollanda Türk Toplumunda Bir Grup Çalışması Deneyimi: Çok Kültürlülük Bağlamında Kadının Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algılanması ve Aile İçi Şiddet</i>	
Ali Rıza ABAY	91
<i>Göçmenler, Yerli Halk ve Yerel Yönetimler</i>	
Ayhan AYDIN	106
<i>Almanya ve Belçika'daki Türk Öğrencilerin Türkçe ve Türk Kültürü Derslerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri</i>	
Binnaz BAYTEKİN	115
<i>Yurtdışında Yaşayan Türk Çocukları ve Gençlerinin Kültürel Sorunlarının Edebiyat Eserlerine Yansması</i>	
Nuran BAYRAM	127
<i>İsveç'te Yaşayan Türk Göçmenlerin İsveç Toplumu İle Entegrasyonu Üzerine Bir Araştırma</i>	
Yasemin AKMAN KARABEYOĞLU, Hülya ŞAHİN	145
<i>Türkiye'de Yüksek Öğrenim Yapan Avrupalı Türk Gençlerinin İncelenmesi: Hacettepe Üniversitesi Örneği</i>	

TÜRKİYE'DE YÜKSEK ÖĞRENİM YAPAN AVRUPALI TÜRK GENÇLERİNİN İNCELENMESİ: (Hacettepe Üniversitesi Örneği)

Yasemin AKMAN KARABEYOĞLU¹
Hülya ŞAHİN²

ÖZET

Avrupa'da yaşayan Türklere ilişkin araştırmalar yapılmasına karşın, yaşamlarının büyük bir bölümünü yurtdışında geçirdikten sonra Türkiye'ye dönen Türklerin Türkiye'deki uyumlarına ilişkin çalışmalar kısıtlıdır. Yapılan araştırmalar yurtdışında dünyaya gelen ikinci ve üçüncü kuşak gençlerin kendilerinden öncekilere oranla batı kültürüne ve yaşam tarzına daha iyi uyum sağladıklarını göstermektedir. Avrupa'da doğup büyüyen gençlerin yabancı dilde okur-yazarlık oranı, Türkiye'den göç eden aile büyüklerine oranla daha yüksektir. Yüksek eğitime yönelen gençlerin bir bölümü de eğitimlerine Türkiye'de devam etmeyi seçmektedirler. Yaşamlarının büyük bir bölümünü Avrupa ülkelerinde geçirdikten sonra, Yüksek öğretim için Türkiye'ye dönen gençlerin üniversite yaşamları sırasında üstesinden gelmeleri gereken sorunların, yaşamlarını Türkiye'de geçiren akranlarına oranla çok daha karmaşık olduğu öne sürülebilir. Bu çalışmada da Türkiye'de yüksek öğretim yapan Avrupalı Türk öğrencilerle, yurtdışı deneyimi olmayan Türk öğrencilerin kişisel, sosyal ve aileleri ile ilgili özelliklerinin karşılaştırılması ve Avrupalı Türk öğrencilerinin kendi ifadelerinden yola çıkarak sorunlarının betimlenmesi amaçlanmıştır. Araştırma grubunu Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri ve Yabancı Diller Öğretmenliği Lisans öğrencileri oluşturmuştur. Toplam 266 öğrenciden veri toplanmıştır. Araştırma grubunda yer alan öğrencilerin %54'ü yurt dışında hiç yaşamamış, % 46'sı ise yaşamlarının bir bölümünü yurt dışında geçirmişlerdir. Öğrencilerin kişisel, sosyal ve aileleri ile ilgili özelliklerine ilişkin bilgileri kişisel bilgi formu, yurt dışında yaşayan öğrencilerin toplumsal yaşama ve üniversiteye ilişkin sorunları ise geliştirilen anket formu kullanılarak saptanmıştır. Verilerin çözümlenmesi

¹ Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, akman@hacettepe.edu.tr

² Yrd.Doç.Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, hsahin@mehmetakif.edu.tr

aşamasında, bazı bağımsız değişkenlere göre yurt dışı yaşantısı olan ve olmayan öğrencilerin karşılaştırılması kay kare tekniği kullanılarak yapılmıştır. Araştırma grubundaki gençlerin annelerinin ve babalarının eğitim düzeyleri, algıladıkları ana-baba tutumları, yüksek öğrenimleri sırasında kaldıkları yerlere göre dağılımları, babalarının çalışma durumları benzerlik göstermektedir. Çalışan annelerin oranı Avrupalı Türk gençleri grubunda, diğer gruba göre iki kat fazladır. Öğrencilerin yüksek öğrenimleri sırasında kaldıkları yerlere göre dağılımları da farklılık göstermektedir. Okul başarılarına ilişkin bulgular öğrencilerin ortaöğretim başarı durumlarının dağılımında yurt dışı yaşantılarına bağlı olarak farklılıklar olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin yükseköğretim başarı durumlarını ilişkin değerlendirmeleri ise benzeşmektedir. Bununla birlikte Avrupalı gençler ders çalışmaya daha fazla zaman ayırmaktadırlar. Arkadaşlık ilişkileri açısından incelendiğinde iki grup birbirlerine benzerlik göstermektedir. Araştırmadan elde edilen verilerin bir bölümü sadece uzun süreli yurt dışı yaşantısı olan öğrencilere ilişkindir. Bu veriler; Avrupa da Yaşayan Öğrencilerin çoğunluğunu Almanya'da yaşayanlar oluşturduğunu, yurt dışında bulunma süreleri incelendiğinde en büyük oranın 14 yıl ve üstü yurt dışında yaşayanlara ait olduğu göstermektedir. Bu grup Türkiye'deki yaşamlarında en çok "buradaki öğrenimleri sırasındaki uymaları gereken kuralların, çok daha katı olduğundan" yakınmakla birlikte, Türkiye'de olmaktan mutlu görünmektedirler. Araştırmadan elde edilen sonuçlar genel olarak Türkiye'de öğrenim yapan Avrupalı gençlerin profillerinin akranlarına benzediğini göstermektedir. İki grubu ayıran en büyük fark, Avrupalı Türk öğrencilerinin kuralları daha katı bulmaları ve ders çalışmaya daha fazla zaman ayırmalarıdır. Daha geniş bir örnekleme yapılacak çalışmalar ile ulaşılan sonuçların yeniden irdelenmesi gerekmele birlikte, yurt dışından gelen öğrencilere, yüksek öğretimlerinin başlangıcında eğitim sistemlerinin farklılığından kaynaklanan eksikliklerini telafi edecek ve Türk Dili'ne hakimiyetlerini arttıracak bir hazırlık eğitimi verilmesi, bu gençlerin hem genel hem de üniversite yaşamına uyumlarını kolaylaştırabilir.

ABSTRACT

Although considerable amount of research has been done on individuals with Turkish descent living in Europe, the number of studies with persons who have returned to Turkey after living in Europe for the most of their lives is limited. Studies show that second or third generation Turkish persons in Europe are more likely to identify with Western cultural values and thus have less degree of conflict with cultural values of the respective host countries. Compared their older generations family members, these persons

are also less likely to report issues with the predominant language of the host country. Some of these young individuals choose to pursue higher education in Turkey. One could presume that compared to individuals who were born in Turkey and have no international experience, those who were born in Europe and lived there until college age and then move to Turkey to obtain higher education would face unique challenges. The purpose of this study was to compare these two groups on a set of personal, social and family variables. Participants were 266 students attending to foreign language teaching programs at Hacettepe University, Faculty of Education. 56% were students without any experience abroad and 46% were those who were born in Europe and lived there up to college age. A Personal Information Form and a questionnaire were developed by the researchers to inquire information on personal, social and family variables perceived difficulties and challenges encountered in adapting to Turkey and university life. Chi square was used to for data analysis. Similarities were found in terms of students' mothers' and fathers' levels of education, perceived parental attitudes, place of residence while in college, and fathers' employment statues. Europe born students' mothers were twice as likely to be employed. Students' place of residence differed. Students' achievement levels during secondary education varied according to their experience abroad. The two groups had similarities in their achievement levels at the university and their relationships. European born group reported allocating more time to their studies than their Turkey born peers. Most of the European born participants were from Germany. The length of stay in Europe was mostly 14 years or longer. Although this group indicated that their chief issue in Turkey had to do with the strict rules of the Turkish higher educational system, they reported being overall satisfied for being in Turkey. Results show that the two groups had considerable similarities. The most significant differences were that: One, the European group perceived rules at school highly strict. Second, the same group reported spending more time studying than their peers. More firm conclusions can be reached through investigations with larger and more diverse samples. The findings could also be interpreted as pointing to the need for effective orientation programs for the European born students and also the need for interventions geared toward improving their competence in the Turkish language.

Giriş

İkinci Dünya savaşı sırasında çok sayıda yurttaşını kaybetmiş Batı Avrupa ülkeleri işgücü açıklarını kapatabilmek amacıyla kapılarını az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere açmaya başladılar. 1950'li yılların sonlarında içlerinde Türkiye'nin bulunduğu birçok ülkeden çok sayıda işçi bu ülkelere çalışmak için gitmeye başladı. Zaman içinde çalışmak için gittikleri ülkelere yerleşmeye ve ailelerini de getirmeye başlayan "yabancı işçiler" sosyolojik ve ekonomik bir olgu olarak pek çok araştırmancının da konusu oldu. DPT'nin 2001 yılında yayınladığı "Sekizinci beş yıllık kalkınma planı, Yurt Dışında Yaşayan Türkler Alt Komisyonu Raporu"na göre 2001 yılı verilerine göre Türkiye dışında, dünyada 3,8 milyon Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bunların 3,3 milyonu Avrupa'da, 2,3 milyonu ise Almanya'da yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu veriler göz önüne alındığında dünyadaki Türklerin % 60'unun Avrupa'da, Avrupa'daki Türklerin % 70'inin ise Almanya'da yaşadıkları sonucuna ulaşılmaktadır (Yurt Dışında Yaşayan Türkler Alt Komisyonu Raporu, 2001). Bu nedenle, raporda da özellikle Almanya'da yaşayan ve çalışan vatandaşlarımız ile bunların sorunlarına geniş yer verildiğinden söz edilmektedir.

Yapılan araştırmalar yurtdışında dünyaya gelen ikinci ve üçüncü kuşak Türk gençlerin kendilerinden önceki kuşaklara oranla batı kültürüne ve yaşam tarzına daha iyi uyum sağladıklarını göstermektedir (Manco, 2006; T.C. Berlin Büyükelçiliği, 2002). Avrupa'da doğup büyüyen gençlerin yabancı dilde okur-yazarlık oranı, Türkiye'den göç eden aile büyüklerine oranla daha yüksektir. Dil sorunu da yaşlılara göre büyük ölçüde çözülmüş görünmektedir. 2002 yılında T.C. Berlin Büyükelçiliği tarafından hazırlanan raporda, günlük yaşamda yalnızca Almanca, ağırlıklı olarak Almanca ve hem Türkçe hem Almanca kullananların oranı 14-18 yaş grubunda %87, 19-29 yaş grubunda % 75, 30-39 yaş grubunda % 67 olarak belirtilmektedir. Bu da genç nesiller arasında uyum açısından önemli bir gelişme sağlandığının bir işareti olarak kabul edilebilir.

Gençlerin daha iyi uyum sağlamış görünmelerine karşın Avrupa'da yaşayan Türklerin üstesinden gelmesi gereken sorunlar halen devam etmektedir. Sekizinci Beş yıllık kalkınma planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu'na (2001) göre "eğitimde eşitsizlik" süregelen önemli sorunlardan bir tanesidir. Belçika, Almanya gibi çok sayıda Türkün yaşadığı Avrupa Ülkelerinde, o ülkelerin kendi gençleri ile karşılaştırıldığında yüksek öğretime devam edebilen Türk

öğrencilerinin oranlarının çok düşük olduğu dikkati çekmektedir. Yüksek öğretime yönelen gençlerin bir bölümü de eğitimlerine Türkiye’de devam etmeyi seçmektedirler. T.C. Berlin Büyükelçiliğinin 2002 yılında, Almanya’daki Türklerle ilgili yapılmış araştırmaların derlendiği bir çalışmada 14-18 yaş grubunda öğrenimlerine Türkiye’de tamamlayanların oranı %2 olarak gösterilirken, bu oran yüksek öğretim dönemine denk gelen yılları kapsayan 19-29 yaş grubunda %21’e yükselmektedir.

Diğer öğretim kademeleri ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de yükseköğrenimine devam etmek için Türkiye’ye gelen Avrupalı Türk gençlerinin oranının yükselmesi ve Avrupa ülkelerinde yüksek öğrenime devam eden Türk öğrencilerin daha alt eğitim kademelerine oranla düşük olmasının nedenlerinden birisi, gençlerin ortaöğretimleri sırasında üniversiteye yönelmesini güçleştiren, yaşadıkları ülkenin eğitim sistemi olabilir. Bir örnek olarak Türklerin en yoğun olarak yaşadığı Almanya eğitim sistemi verilebilir.

Almanya’da zorunlu eğitim süresi 10 yıldır. Eğitim sisteminin yapılanmasında eyaletler arasında farklar görünmekle birlikte, Alman okul sistemi şöyle özetlenebilir. İlkokul (Grundschule) eğitimi dört yıl sürelidir. Zorunlu eğitimin dört yıllık bölümünü oluşturan ilkokulu bitiren öğrencinin önünde dört okuldan birini seçme imkânı bulunmaktadır. Bunlar Hauptschule, Realschule, Gesamtschule ve Gymnasium’dur. Öğrenciler başarı durumlarına göre bu okullardan birisine yönlendirilirler. Türkiye’deki eğitim sisteminde tam karşılığı olmamakla birlikte Hauptschule “çıraklık okulları”, Realschule “meslek liseleri”, Gesamtschule “çok programlı lise”, Gymnasium “lise” gibi düşünülebilir. İlkokulun dördüncü sınıfından sadece başarı düzeyi yüksek olan öğrenciler Gymnasium’a devam edebilirler. Gesamtschule ve Gymnasium mezunları için yüksek öğretime devam etme şansı vardır. Öğrenciler not ortalamalarına göre üniversiteye veya meslek yüksekokuluna girebilirler (Arslan, 2006; FÖTED, 2006).

Dil, kültürel uyum, ekonomik sorunlar gibi nedenlerle eğitsel potansiyellerini tam olarak ortaya çıkaramayan birçok Türk öğrencisi daha orta öğretim sıralarında Almanya’da yüksek öğrenim yapabilmeleri için gerekli koşulları sağlayamamaktadır. Yüksek öğrenim yolunda karşılaştıkları eğitim sistemi ile ilgili ya da başka nedenlerle Avrupalı Türk gençlerinin bir bölümü yüksek öğretimlerine Türkiye’de devam etmeyi seçmektedirler. T.C. Milli

Eğitim Bakanlığı öğretimlerine Türkiye’de devam etmek isteyen Avrupalı Türk gençlerinin Türk eğitim sistemine entegrasyonunu kolaylaştırmak için bazı önlemler almıştır. Almanca eğitim veren Anadolu Liseleri, Açık öğretim lisesi Batı Avrupa Programı bu önlemlere örnekler olarak verilebilir (Doğan, 2005).

Çalışmanın Amacı

Yaşamlarının büyük bir bölümünü Avrupa ülkelerinde geçirdikten sonra, Yüksek öğretim için Türkiye’ye dönen gençlerin üniversite yaşamları sırasında üstesinden gelmeleri gereken sorunların, yaşamlarını Türkiye’de geçiren akranlarına oranla çok daha karmaşık olması beklenen bir sonuçtur. Bu çalışmada da Türkiye’de yüksek öğretim yapan Avrupalı Türk öğrencilerin genel bir profillerinin çıkarılması, bu öğrencilerin yurtdışı deneyimi olmayan ve benzer eğitimi alan öğrencilerle uyumları, eğitsel ve sosyal yaşantılarına ilişkin bazı değişkenler açısından karşılaştırılmaları hedeflenmiştir.

Yöntem

Araştırma Grubu

Hacettepe Üniversitesi bünyesinde sadece Almanca Öğretmenliği Anabilim Dalı, Üniversite seçme ve yerleştirme sınavı Almanca yabancı dil puanlarına bağlı olarak öğrenci almaktadır (OSS kılavuzu, 2007). Bu nedenle yurt dışında yaşamış Türk öğrencilerin en yoğunlukta bulunduğu Almanca öğretmenliği Anabilim Dalı lisans öğrencilerinin tümü araştırma kapsamına alınmıştır. Almanca öğretmenliği gibi yabancı dil öğretmenliğine hazırlayan Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nin Yabancı Diller Eğitimi ve Eğitim Bilimleri Bölümü Lisans öğrencileri de, aldıkları eğitimin Almanca Öğretmenliği bölümünün eğitimine benzerliği nedeniyle araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Diğer ana bilim dallarından 1.,2.,3. ve 4. sınıf öğrencilerinin araştırma grubu içinde yer alması ve Almanca Öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilere yakın bir sayıya ulaşılması gözetilerek İngilizce, Fransızca, Almanca Öğretmenliği ile Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı’nın toplam 266 öğrencisi araştırma grubunu oluşturmuştur.

Araştırma grubunda en az 1-3 yıl arası sürekli yurt dışında yaşayan öğrenciler “yurt dışı yaşantısı olan öğrenciler” olarak kabul edilmiştir. Araştırma grubunda yer alan öğrencilerin 144’ ü (%54) yurt dışında hiç yaşamamış, 122’si (% 46) ise yaşamlarının bir bölümünü yurt dışında geçirmişlerdir. Yurt dışında yaşayan öğrencilerin %9.6’sı 1-3 yıl; %10.5’u 4-6 yıl; %13.1’i 7-10 yıl, %21’ i 11-13 yıl; %45.6’sı 14 yıl

ya da daha fazla yurt dışında bulunmuşlardır. Araştırma grubunda 86 erkek (%32), 180 kız (%68) öğrenci bulunmaktadır. Araştırma grubunun yurtdışı yaşantılarına göre anabilim dalı, ve sınıflarıyla ilişkili dağılımları Tablo 1ve 2' de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Grubunun Yurtdışı Yaşantılarına Göre Anabilim Dallarıyla İlişkili Dağılımları

Bölüm		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Almanca öğretmenliği	N	115	21	136
	%	94,2	14,5	51,1
İngilizce öğretmenliği	N	3	47	50
	%	2,4	32,6	18,7
Fransızca öğretmenliği	N	1	21	22
	%	0,8	14,5	8,2
Psikolojik Danışma ve Rehberlik	N	3	55	58
	%	2,4	38,1	21,8
Toplam	N	122	144	266

Tablo 1ve 2 de görülebileceği gibi yurt dışı yaşantısı olan öğrencilerin en büyük bölümü (%94,2)'si Almanca Öğretmenliğinde okumaktadır. Yurt dışı yaşantısı olan öğrencilerin öğrencisi oldukları sınıflar içindeki yüzdeleri bir birine yakındır .

Tablo 2. Araştırma Grubunun Yurtdışı Yaşantılarına Sınıflarıyla İlişkili Dağılımları

Sınıf		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Birinci	N	35	17	52
	%	28,6	11,8	19,5
İkinci	N	30	61	91
	%	24,5	42,3	34,2
Üçüncü	N	28	34	62
	%	22,9	23,6	23,3
Dördüncü	N	29	32	61
	%	23,7	22,2	22,9
Toplam	N	122	144	266
	%	100	100	100

Verilerin Toplanması ve Çözülmesi

Betimsel bir çalışma olan bu araştırmada veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formu ile toplanmıştır. Bunun için önce Almanca Öğretmenliği anabilim dalının sınıflarının tümüne girilerek öğrenciler ile ortalama kırk dakikalık görüşülmüştür. Yarı yapılandırılmış olarak yürütülen bu görüşmeler sırasında öğrencilere araştırmanın amacı anlatılarak "Türkiye'de yüksek öğrenimleri sırasında sosyal yaşamlarında, aileleri ile olan ilişkilerinde, eğitim süreçleri içinde karşılaştıkları sorunlar ve bunların nedenleri" sorulmuştur. Verilen yanıtlar özetlenerek tahtaya yazılmış ve öğrencilerle birlikte önem sırasına göre sıralanmıştır. Daha sonra tüm sınıflardan gelen yanıtlardan yola çıkılarak yoklanacak problem alanları belirlenmiş ve o alanlara ilişkin kapalı uçlu sorular hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular problem alanını yansıtmaları ve ifade açısından Psikolojik Danışma ve Rehberlik Alanında öğretim üyesi ya da görevlisi olan altı uzmana verilerek görüş alınmıştır. Gelen öneriler doğrultusunda değişiklikler yapılarak ankete son hali verilmiştir. Anket formu iki bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde yeralan kapalı uçlu 33 sorunun, araştırmaya katılan öğrencilerin tümü tarafından yanıtlanması istenmiştir. İkinci bölümde yer alan ve "evet", "hayır", "karasızım" biçiminde üçlü derecelendirme ile yanıtlanması gereken

on iki sorunun ise sadece bir yıldan uzun süreli yurtdışında yaşayan öğrenciler tarafından yanıtlanması istenmiştir.

Verilerin çözümlenmesi aşamasında yurtdışı deneyimi olmayan öğrenciler ile yurtdışından gelen öğrencilerin anket maddelerine verdikleri cevapların dağılımları belirlenmiş, yurtdışı deneyimi olan ve olmayan öğrencileri verdikleri cevapların bir bölümü kay kare tekniği ile karşılaştırılmıştır.

Bulgular

Yapılan çalışma sırasında öğrencilere aileleri, eğitim durumları, sosyal yaşamları ve yurt dışında yaşayan öğrencilerin Türkiye'ye uyumlarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Öğrencilerin bu sorular verdikleri cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur

Öğrencilerin Aileleri ile İlgili Durumlarına İlişkin Bulgular

Araştırma grubunda yer alan öğrencilere anne ve babalarının eğitimi, çalışma durumları sorulmuştur. Öğrencilerin annelerin eğitim düzeyine verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Annelerinin Öğrenim Düzeyi

Annelerin Öğrenim düzeyi		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Okuryazar değil	N	3	15	18
	%	2,4	10,4	6,7
Okuryazar	N	6	3	9
	%	4,9	2	3,3
İlkokul	N	54	63	117
	%	44,2	44	44,1
Ortaokul	N	17	12	29
	%	13,9	8,3	10,9
Lise	N	34	32	66
	%	27,8	22,3	24,9
Yüksek öğrenim	N	8	18	26
	%	6,5	12,5	9,8
Toplam	N	122	143	265
	%	100	100	100

Tablo 3'ten izlenebileceği gibi her iki grupta da eğitimi ilkökullü olan annelerin yüzdesi en fazladır. Her iki grupta da yüzdeleri çok yüksek olmamakla birlikte, annesi yüksek öğrenim yapanların yüzdesi ise

yurt dışı yaşantısı olmayan grupta, yurt dışı yaşantısı olanlarınkinden iki katı kadar daha fazla görünmektedir. Yurtdışından gelen öğrencilerin %69'unun anneleri halen çalışıyor ya da bir dönem çalışmıştır. Bu oran yurt dışı yaşantısı olmayan öğrencilerde %35'e düşmektedir.

Her iki grupta yer alan öğrencilerin babalarının eğitim durumlarına göre dağılımları Tablo 4'de da gösterilmiştir. Dağılımlar incelendiğinde yurt dışı yaşantısı olan gençlerin babaları arasında en yüksek oranın (% 34.1) lise mezunlarına ait olduğu görünmektedir. Yurt dışı yaşantısı olmayan gençlerin babalarına ilişkin en yüksek oran ise yüksek öğrenim yapmış olanlara (%30.9) aittir. Araştırma grubundaki öğrencilerin babalarının çalışma durumları da incelenmiş ve her iki grupta da çalışan baba oranının en yüksek ve benzer olduğu gözlenmiştir. Avrupalı Türk öğrencilerin babalarının % 51.6'sı, yurt dışı yaşantısı olmayanlarının babalarının % 59.8'i halen çalışmaktadır. Emekli babaların oranı Avrupa'lı grupta %30, yurt dışı yaşantısı olmayan grupta ise %29.7'dir.

Tablo 4. Öğrencilerin Babalarının Öğrenim Düzeyi

Babaların öğrenim düzeyi		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Okuryazar değil	N	1	3	4
	%	0,8	2,1	1,5
Okuryazar	N	3	1	4
	%	2,5	0,7	1,5
İlkokul	N	27	42	69
	%	22,5	29,5	26,3
Ortaokul	N	17	22	39
	%	14,1	15,4	14,8
Lise	N	41	30	71
	%	34,1	21,1	27
Yüksek öğrenim	N	31	44	75
	%	25,8	30,9	28,6
Toplam	N	120	142	262
	%	100	100	100

Araştırmada öğrencilere ailelerine ilişkin olarak yöneltilen bir soruda "anne ve babalarının tutumlarını nasıl algıladıklar" idi. Bu soruya verilen yanıtların dağılımı Tablo 5'de verilmiştir. Tablo 5'den de izlenebileceği gibi her iki grupta da en yüksek oran, anne-babalarının tutumlarını "hoşgörülü ve koruyucu" olarak nitelendiren öğrencilere aittir.

Tablo 5. Öğrencilerin Anne-Babalarının Tutumlarına İlişkin Görüşleri

Anne- baba tutumları		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Demokratik ve hoşgörülü	N	39	53	92
	%	32,7	37,3	35,2
Hoşgörülü ve koruyucu	N	62	68	130
	%	52,1	47,8	49,8
Aşırı koruyucu ve denetleyici	N	11	14	25
	%	9,2	9,8	9,5
İlgisiz	N	5	4	9
	%	4,2	2,8	3,4
Düşmanca ve reddedici	N	0	1	1
	%	0	0,7	0,3
Tutarsız ve dengesiz	N	2	2	4
	%	1,6	1,4	1,5
Toplam	N	119	142	261
	%	100	100	100

Araştırmada öğrencilerin yüksek öğrenimleri sırasında kaldıkları yerler sorulmuş, verilen yanıtların dağılımı Tablo 6'da gösterilmiştir

Tablo 6. Öğrencilerin Yüksek Öğrenimleri Sırasında Kaldıkları Yerlere Göre Dağılımları

Öğrencilerin kaldıkları yer		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Aile	N	35	21	56
	%	28,6	14,6	21,1
Akraba	N	3	1	4
	%	2,4	0,6	1,5
Devlet yurdu	N	13	42	55
	%	10,6	29,3	20,7
Özel yurt	N	32	25	57
	%	26,2	17,4	21,5
Yalnız evde	N	6	1	7
	%	4,9	0,6	2,6
Arkadaş evde	N	30	48	78
	%	24,5	33,5	29,4
Diğer	N	3	5	8
	%	2,4	3,4	3,0
Toplam	N	122	143	265
	%	100	100	100

Tablo 6'dan da izlenebileceği gibi yurt dışı yaşantısı olanlar en büyük oranda aileleri ile, yurt dışı yaşantısı olmayanlar ise arkadaşları ile birlikte bir evde kalarak yüksek öğrenimlerine devam etmektedirler.

Öğrencilerin Eğitim Durumlarına İlişkin Bulgular

Araştırmada yer alan Avrupa'da yaşayan öğrencilerin doğdukları ülkelere göre dağılımları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Avrupa da Yaşayan Öğrencilerin Doğdukları Ükelere Göre Dağılımları

Ülke	N	%
Almanya	62	51,2
Türkiye	49	40,4
İsviçre	7	5,7
Bulgaristan	1	0,8
Avusturya	1	0,8
Hollanda	1	0,8
Toplam	121	100

Tablo 7'den de izlenebileceği gibi yurtdışındaki öğrencilerin büyük çoğunluğu Almanya'da yaşamışlardır. Bu öğrencilerin devam ettikleri öğrenim kurumlarının türüne göre dağılımları Tablo 8'de gösterilmiştir. Tablo 8'de de görülebileceği gibi ortaöğretimlerine Almanya'da devam eden öğrencilerin en büyük çoğunluğu, Türkiye'deki meslek liselerine benzeyen ve üniversite'ye devam olanağını kısıtlayan "Realschule" kapsamındaki okullarda eğitim görmüşlerdir.

Tablo 8. Almanya'da Yaşayan Öğrencilerin Devam Ettikleri Ortaöğretim Kurumunun Türüne Göre Dağılımları

Okul Türü	N	%
Lise (Türkiye)	13	15
Hauptschule	15	17
Berufstachschule	7	8
Realschule	25	29
Gesamptschule	13	15
Gymnasium	14	16
Toplam	87	100

Bu araştırma sırasında öğrencilerden orta ve yüksek öğretim sırasındaki başarılarını değerlendirmeleri istenmiş sonuçlar Tablo 9' da gösterilmiştir.

Tablo 9. Yurt Dışında Bulunma Durumlarına Göre Öğrencilerin Ortaöğretim Başarı Durumlarının Dağılımı

Ortaöğretim başarı durumu		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Çok iyi	N	24	83	107
	%	19,6	58	40,3
İyi	N	64	57	121
	%	52,4	39,8	45,6
Orta	N	28	3	31
	%	22,9	2	11,6
Zayıf	N	6	0	6
	%	4,8	0	2,2
Toplam	N	122	143	265
	%	100	100	100

Tablo 9 incelendiğinde yurt dışı yaşantısı olan öğrencilerin, ortaöğretim başarı durumlarını değerlendirmeleri arasındaki farklılıklar dikkati çekmektedir. Örneğin ortaöğretim başarı durumunu "çok iyi" olarak değerlendirenlerin oranı yurt dışı yaşantısı olmayanlarda %58 iken bu oran yurt dışı yaşantısı olanlarda %19,6'ye düşmektedir. Yurt dışı yaşantısı olanların ortaöğretim başarı durumlarını iyi olarak değerlendirenlerin oranı %52,4 iken, yurt dışı yaşantısı olmayanların başarı durumlarını iyi olarak değerlendirenlerin oranı ise %39,8'dir. Tablo 10'dan da izlenebileceği gibi öğrencilerin yurt dışında bulunma durumlarına göre öğrencilerin yükseköğretim başarı değerlendirmeleri de karşılaştırılmış, başarı değerlendirmelerinin dağılımları arasında farklar gözlenmesine karşın bu farklılıklar anlamlı bulunmamıştır ($X^2= 4,48$ $sd= 3$ $p= .214$).

Tablo10. Yurt Dışında Bulunma Durumlarına Göre Öğrencilerin Yükseköğretim Başarı Değerlendirmeleri ve Kay Kare Sonucu

Yüksek öğretim başarı durumu		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Çok iyi	N	9	11	20
	%	7,3	7,6	7,5
İyi	N	47	67	114
	%	38,5	46,5	42,8
Orta	N	55	61	116
	%	45	42,3	43,6
Zayıf	N	11	5	16
	%	9	3,3	5,9
Toplam	N	122	144	266
	%	100	100	100

($X^2= 4,48$ sd= 3 p= .214).

Anketteki diğer bir soru “ortaöğretim süreçleri ile karşılaştırıldığında öğrencilerin üniversite eğitimlerinde ders çalışmaya ne kadar zaman ayırdıkları” idi. Bu soruya verilen yanıtların öğrencilerin yurt dışı deneyimlerine göre çapraz dağılımları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Yurt Dışında Bulunma Durumlarına Göre Öğrencilerin Lise Eğitimleri ile Karşılaştırdıklarında Üniversitede Ders Çalışmaya Ayırdıkları Zamana İlişkin Değerlendirmeleri ve Kay Kare Sonucu

Ders çalışmaya ayrılan zaman		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Daha fazla	N	71	67	138
	%	58,6	46,5	52
Eşit	N	38	27	65
	%	31,4	18,7	24,5
Az	N	12	50	62
	%	9,9	34,7	23,3
Toplam	N	121	144	265
	%	100	100	100

$$X^2=23,44 \quad sd=2 \quad p=.000$$

Tablo 11'den de izlenebileceği öğrencilerin ders çalışmaya ayırdıkları zamanlar arasında anlamlı farklılıklar vardır. Orta öğretim dönemleri ile karşılaştırıldığında yurt dışı yaşantısı olan grup, ders çalışmaya en fazla zamanı ayırmaktadır.

Öğrencileri Sosyal Yaşamlarına İlişkin Bulgular

Öğrencilerin ders dışında nasıl vakit geçirdikleri, arkadaşları ile ilişkileri anket kapsamında araştırılmış ve verilen yanıtlarında dağılımları arasında anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır. "Üniversitedeki arkadaşlarınızla ilişkilerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz" sorusuna verdikleri yanıtların, öğrencilerin yurt dışı deneyimlerine göre çapraz dağılımları Tablo 12' de gösterilmiştir. Araştırma sırasında öğrencileriyle "arkadaşlarıyla nasıl vakit geçirdileri" de sorulmuş, iki grubun verdiği cevaplar arasında sadece "sinema, tiyatro, konser gibi etkinliklere katılırız" diyenlerin arasında anlamlı bir fark gözlenmiştir ($X^2 = 8,55 \quad sd=1 \quad p=.003$). Yurt dışı yaşantısı olanların %37.5'i arkadaşlarıyla bu tür etkinliklere katılırken, bu oran yurt dışı yaşantısı olmayanlarda %55.5'e yükselmektedir.

Tablo 12. Yurt Dışında Bulunma Durumlarına Göre Öğrencilerin Üniversitedeki Arkadaşlarıyla İlişkilerine Yönelik Görüşleri ve Kay Kare Testi Sonuçları

Arkadaş ilişkileri		Yurt dışı yaşantısı olan	Yurt dışı Yaşantısı olmayan	Toplam
Oldukça iyi	N	74	88	162
	%	61,1	61,1	61,1
İyi	N	43	53	96
	%	35,5	36,8	36,2
Arkadaşım yok	N	4	3	7
	%	3,3	2	2,6
Toplam	N	121	144	265
	%	100	100	100

$$X^2=0,401 \quad sd=2 \quad p=.818$$

Yurtdışında Yaşayan Öğrencilerin Uyumlarına İlişkin Bulgular
 Çalışma sırasında uygulanan anketin bir bölümünde yurtdışında yaşayan öğrencilere genel uyumları ve Türkiye'deki yaşamlarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Verilen yanıtların dağılımı Tablo 13'de gösterilmiştir. Tablo 13'den de izlenebileceği gibi, "Avrupalı" öğrenciler arasında Türkiye'deki yaşantılarına ilişkin olumsuz görüş ifade edenlerin oranı düşük görünmektedir. Öğrencilerin %77'si yaşamlarını Türkiye'de sürdürmeyi tercih etmektedirler.

Tablo 13. Yurtdışında Yaşayan Öğrencilere Genel Uyumları ve Türkiye'deki Yaşamlarına İlişkin Sorulara Verdikleri Yanıtların Dağılımı

Madde	Evet		Hayır		Kararsızım	
	N	%	N	%	N	%
1. Türkçe konuşurken aksanım beni rahatsız ediyor	20	17	88	75	10	8
2. Yurtdışında iken arkadaşarımla daha yakın ilişkiler kurabiliyordum.	30	25	69	59	19	16
3. Buradaki gelenek, görenek/ kurallara uyum sağlamak benim için zor oldu.	30	25	82	70	6	5
4. Burada kılık, kıyafet/ giyim tarzım açısından yurtdışında olduğum kadar rahat değilim.	38	32	77	65	3	3
5. Buradaki öğrenimim sırasında uymam gereken kurallar, yurtdışındaki öğrenim yaşantılarımla karşılaştırıldığında çok daha katı.	57	48	45	38	16	14
6. Türkiye'de kendimi yurtdışında olduğumdan daha rahat hissediyorum.	71	60	24	20	23	20
7. Yurtdışında "yabancı" olarak etiketlenip, dışlandığım oldu.	46	39	66	56	6	5

Madde	Evet		Hayır		Kararsızım	
	N	%	N	%	N	%
9. Türkiye’de ”yabancı”/”farklı” olarak algılandığım oluyor.	54	46	53	45	10	9
10. Yükseköğrenimime yurtdışında devam etse idim daha başarılı olurum.	19	16	65	55	34	30
11. Seçme şansım olsa yine Türkiye’de yüksek öğrenim yapmayı tercih ederdim.	86	73	14	12	18	15
12. Yaşamımı Türkiye’de sürdürmeyi tercih ederim.	91	77	12	10	15	13

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın bir amacı Türkiye’de yüksek öğretim yapan Avrupalı Türk öğrencilerin genel bir profillerinin çıkarılması idi. Araştırma sırasında yurt dışında yaşayan öğrencilerin verdikleri bilgiler arasında en sıklıkla tekrarlananlardan yola çıkarak, yurt dışında yaşamış, yüksek öğrenimine Türkiye’de devam eden bir öğrenciye ilişkin profil şöyle özetlenebilir:

“Almanya’da 11 yıl ya da daha uzun süre kalmış. Annesi ilkokul mezunu, daha önce çalışmış, artık çalışmıyor, babası lise mezunu, halen çalışıyor. Aile ortamının hoş görülmesi ve koruyucu olduğunu düşünüyor. Realschule’yi bitirmiş. Orta öğrenimi sırasında da kendini çok başarılı olarak algılamıyor. Yüksek öğrenimi sırasında Yüksek öğrenimi sırasında ailesi ile birlikte kalıyor ve başarısını “orta” olarak nitelendiriyor. Şimdi orta öğrenimi sırasındakinden çok daha fazla ders çalışıyor Burada öğrenimi sırasında uyması gereken kuralların çok daha katı olduğunu düşünüyor. Bununla birlikte yüksek öğrenimine yurt dışında devam etse idi daha başarısız olacağını düşünüyor.. İyi anlaştığı arkadaşları var. Onlarla daha çok gündüzleri evde ya da dışarıda sohbet ederek vakit geçiriyor. Buradaki arkadaşları ile yurtdışındakilere oranla daha yakın ilişkiler kurabiliyor. Kendini yurt dışında olduğundan daha rahat hissediyor

Türkçe konuşurken aksanından rahatsız değil. Yaşamını Türkiye de sürdürmeyi tercih ediyor..."

Araştırmadan elde edilen bulgulardan yola çıkarak ulaşılan diğer sonuçlar şöyle özetlenebilir:

Öğrencilerin yüksek öğrenimleri sırasında kaldıkları yerlere göre dağılımları farklılık göstermektedir. Yurt dışı yaşantısı olmayanlarda en büyük yüzdeyi arkadaşlarıyla birlikte evde kalanlar oluşturmakta, onları devlet yurdunda kalanlar izlemektedir. Avrupalı gençler arasında ise aileleriyle birlikte kalanların oranı en yüksektir ve bu oran yurtdışı yaşantısı olmayanların iki katı kadardır. Elde edilen sonuç, "ailelerin çocuklarının yüksek öğrenim yapabilmesi için Türkiye'ye dönüş mü yaptıklarını, ya da Türkiye'ye kesin dönüş yapanların çocuklarının mı Türkiye'de yüksek öğrenim yapma şansına daha fazla sahip oldukları..." sorusunu düşündürmektedir. Bu konuda yapılacak daha kapsamlı araştırmalar, yüksek öğrenim yapan gençlerin sayısının artırılmasına ilişkin yapılacak çalışmalara ipuçları sunabilir.

Avrupa da Yaşayan Öğrencilerin çoğunluğunu Almanya'da yaşayanlar oluşturmaktadır. Yurt dışında bulunma süreleri incelendiğinde en büyük oranın "14 yıl ve üstü yurt dışında kalan gruba" ait olduğu görülmektedir (%46). Yurt dışında 7 yıl ve daha fazla kalanların toplam yüzdesi ise yaklaşık %80'dir. Bilindiği gibi kimlik gelişimi ergenlik döneminde hız kazanmaktadır. Araştırma yapılan öğrencilerin yaşlarının yirmili yaşların başlarında olduğu dikkate alınırsa, bu gençler yaşadıkları yere bağlı olarak gerçekten "Avrupalı" kimliğine daha yakın görünmektedirler.

Ortaöğrenimlerine Almanya'da Devam Eden Öğrencilerin Okul Türlerine Göre Dağılımları, en sıklıkla devam edilen okul türünün "Realschule" olduğunu göstermektedir, bu okul türünü birbirine çok yakın oranlarla "Hauptschule", "Gymnasium" ve "Gesamtschule" izlemektedir. Bu durum gençlerin Almanya'da yüksek öğretim şanslarının çok düşük görünmesi nedeni ile Türkiye'ye yüksek öğrenim için geldiklerini düşündürmektedir.

Yurt Dışında Bulunma Durumlarına Göre Öğrencilerin Ortaöğretim Başarı Durumlarının Dağılımı farklılık göstermektedir. Her iki grupta da en büyük oran başarısını "iyi" olarak ifade edenlere aittir. Ancak yurt dışı yaşantısı olanlar arasında ikinci sırayı başarısını "orta" olarak değerlendirenler alırken, yurt dışı yaşantısı olmayanlarda ikinci sıra "çok iyi" olarak değerlendirenlere

aittir. Öğrenciler kendilerini değerlendirirken sınıf arkadaşları ile karşılaştırmaktadırlar. Özellikle "Avrupalı gençlerin", orta öğretimleri sırasındaki arkadaşlarının özelliklerinin yüksek öğrenimdekilere oranla daha heterojen olması, kullanılan dile o ülkede doğanlar kadar hakim olamamaları gibi nedenler, orta öğretimlerini tümüyle Türkiye' de yapanlarla karşılaştırıldığında kendilerini daha başarısız görmelerine neden olmuş olabilir. Yurt dışında bulunma durumlarına göre öğrencilerin lise eğitimleri ile karşılaştırdıklarında üniversitede ders çalışmaya ayırdıkları zamana ilişkin değerlendirmeleri arasında da farklılıklar göze çarpmaktadır. Avrupalı gençler üniversitede, ders çalışmaya daha fazla zaman ayırmaktadırlar. Bu çalışmayla ilgili olarak yurtdışında yaşamış gençler ve onların hocalarıyla yapılan görüşmeler, Almanca ağırlıklı dersler dışında öğrencilerin zorlandığı biçiminde idi. Bu izlenimlerden yola çıkarak, öğrencilerin derslerle ilgili ön bilgilerinin yetersizliği onları üniversite eğitimleri sırasında daha çok çalışmaya yönlendirmiş olabilir.

Arkadaşlık ilişkileri açısından incelendiğinde iki grupta birbirlerine benzerlik göstermektedir. Her iki grupta arkadaşlarıyla olan ilişkilerini çoğunlukla "oldukça iyi" olarak nitelendirmekte, arkadaşları ile birlikte, sinema- tiyatro, konser gibi kültürel etkinliklere katılma dışında, birlikte vakit geçirme biçimleri benzeşmektedir. Avrupalı Türk gençlerin akranlarına oranla sinema- tiyatro, konser gibi kültürel etkinliklere arkadaşları ile katılım oranları daha düşüktür. Bu durumun nedeninin ders çalışmaya daha çok zaman ayırdıkları için vakit sorunundan mı, alışkanlıklardan mı yoksa beğeni farklılıklarından mı kaynaklandığının ayrıca araştırılması gerekir.

Yurtdışında yaşayan öğrencilerin genel uyumları ve Türkiye'deki yaşamlarına ilişkin sorulara verdikleri yanıtların dağılımı incelendiğinde, gençlerin genelde buradaki yaşantılarından memnunu oldukları, sadece "buradaki öğrenimleri sırasındaki uymaları gereken kuralların, yurtdışında olanlardan çok daha katı olduğunu" düşünenler ile "Türkiye' de yabancı/ farklı olarak" algılandıklarını" belirtenlerin, karşıt fikirde olanlara göre oranının, biraz daha fazla olduğu gözlenmektedir. Bu çalışmadan yukarıda özetlenen sonuçlara ulaşılmasına karşın, daha geniş örneklem üzerinde yapılan çalışmalarla bulguların desteklenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Arslan, M.(2006). Almanya'daki Türk işçi çocuklarının eğitim sorunları. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), 2,s. 233-245.
- Doğan, A. A. (2005). Göçmen Türklere yönelik uzaktan öğretim uygulaması (F.Almanya'daki Türklerin Eğitim Sorunları ve Anadolu Üniversitesi'nin Batı Avrupa Programları). The Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET, (4),1, Article15 <http://www.tojet.net/articles/4115.htm>. Erişim Tarihi: Aralık, 2007.
- FÖTED.Almanya Türk Veli Dernekleri Federasyonu (2004). <http://tuerkische-elternfoederation.de/0-Basina/seite6.html>.Erişim Tarihi: Ocak, 2008.
- Manco, A.,A. (2006). Belçika'da Türklerin kırk yılı (1966-2004). Sorunlar,gelişmeler, değişmeler. Institut de Recherche, Formation et d'Action sur les Migrations (I.R.F.A.M.), <http://www.flwi.ugent.be/cie/IRFAM/amanco8.htm>. Erişim Tarihi Aralık, 2007 .
- OSYS Tercih Kılavuzu (2007) : ftp://dokuman.osym.gov.tr/2007_OSYS_TERCIH_KILAVUZU/2007- Erişim Tarihi: Aralık, 2007
- T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (2001). İşgücü Piyasası. (Yurt Dışında Yaşayan Türkler) Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Kitap No. : 3006.
- T.C. Berlin Büyükelçiliği (2002). Türklerin Almanya'ya Uyumları Bazı Klişeler ve Araştırma Sonuçları, Yayın No.1. www.tcberlinbe.de/tr/arsiv/2002/TrKitap2002. Erişim Tarihi: Aralık, 2007